 <https://doi.org/10.30563/turklad.1081451>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by



programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types : Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date : 02.03.2022
Kabul Tarihi / Accepted date : 02.06.2022
Yayın Tarihi / Date published : 20.06.2022

Atıf / Citation

Memiş Baytımur, N. (2022). Adaptif Hayvan Davranışları Işığında Muhtar Avezov'un *Kökserek* Adlı Hikâyesinin İncelenmesi. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRK LAD)*. 6. Cilt, 1. Sayı, 151-166.

**ADAPTİF HAYVAN DAVRANIŞLARI IŞIĞINDA MUHTAR AVEZOV'UN
KÖKSEREK ADLI HİKÂYESİNİN İNCELENMESİ**

Investigation of Muhtar Avezov's Story Named Kökserek in the Light of Adaptive Animal Behaviors


NAZLI MEMİŞ BAYTİMUR¹

Öz

Muhtar Avezov, Kazak halk kültürü ve genel Türk edebiyatı hakkında yaptığı araştırmaları, Kazak edebi dilini kurması ve Batılı tarz nesri geliştirmesi ile 20. yüzyıl çağdaş Kazak edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. Roman, piyes, çeviri gibi edebi türlerde eserler veren yazarın aynı zamanda yayımlanmış yirmi yedi hikâyesi bulunmaktadır. Bu hikâyelerden biri de 1929 yılında yayımlanan *Kökserek*'tir. Söz konusu hikâye, sadece Kazak coğrafyasını ve burada yaşayan insanları ele almakla kalmayıp hayvanları da ön plana çıkartarak bu bölgenin büyük bir yaşam zenginliğine sahip olduğunu ortaya koyması yönüyle Avezov'un hikâyeciliği adına adeta bir zirvedir. Hikâye aynı zamanda fiktif âlemdeki olayların Kökserek adlı kurdun ve diğer hayvanların davranışları ekseninde yaşanması bakımından son derece çarpıcıdır. Hikâyedeki hayvanlar, var olmak adına yapmaları gereken hareketleri yani hayata uyum sağlamak için adaptif davranış denilen davranış tiplerini sergilerler. Bu çalışma, Muhtar Avezov'un *Kökserek* adlı hikâyesinde özellikle kurtlardaki beslenme, sığınma arama, mücadele, üreme, dikkat/sorumluluk, ilgiye davet, grupla birlikte hareket/taklit, sosyal ve gözlem/inceleme gibi davranış tiplerine kurguda nasıl yer verildiğini ve sözü edilen davranış tipleri üzerinden kurgudaki hayvanları adaptif davranışlar açısından analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhtar Avezov, Hayvanlar, Davranış, Adaptif Hayvan Davranışları.

¹ Arş. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Sinop/TÜRKİYE. E-posta: nmbaytimur@sinop.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7591-1122>

Abstract

Muhtar Avezov is one of the most important names of 20th century contemporary Kazakh literature with his researches on Kazakh folk culture and general Turkish literature, establishing Kazakh literary language and developing Western style prose. The author who produces works in literary genres such as novels, plays and translations, has twenty-seven stories published at the same time. One of these stories is *Kökserek*, which was published in 1929. The story in question is almost a pinnacle for the author's storytelling, as it not only deals with the Kazakh geography and the people living there, but also highlights the animals and reveals that this geography has a great wealth of life. The story is also very striking in that the events in the fictitious world are based on the behaviors of the wolf named *Kökserek* and other animals. The animals in the story exhibit the behaviors they need to do for their lives, that is, the types of behavior called adaptive behavior to adapt to life. This study shows how adaptive behavior types such as feeding, shelter-seeking, struggle, breeding, attention, responsibility, invitation to attention, movement with the group, imitation, social observation and examination of wolves are included in the fiction in Muhtar Avezov's story named *Kökserek*. This study also aims to analyze animals in fiction through these behavior types.

Keywords: Muhtar Avezov, Animals, Behavior, Adaptive Animal Behaviors.

1. Giriş

Cağdas Kazak Türk edebiyatının 20. yüzyıldaki en önemli isimlerinden biri olan Muhtar Avezov, yazarlık gücü ve toplumsal faaliyetlere hizmetleri ile yetkin bir kalem üstüdür. Bütün hayatını ve yaratıcı gücünü halkına adayan yazar, aynı zamanda “Kazak kültürünün birçok özelliğini edebiyat ve sanat dünyasına kazandırmış” (Cmar, 1997: 12) bir bilim adamı ve halkbilim araştırmacısıdır. Bunların dışında Avezov, çevirmen, eleştirmen ve gazetecidir. Ona karşı hayranlık ve takdir duygularını ifade eden sanatkarlar arasında Mihail Şolohov, Konstantin Fedin, Nikolay Pogodin, Konstantin Simonov, Leonid Leonov, Nikolay Tihonov, Louis Aragon, Andrei Stil, Mirzo Tursunzoda, Berdi Kerbabayev, Nazım Hikmet gibi Rus, Fransız, Tacik, Türkmen ve Türk edebiyatının çok güçlü isimleri bulunmaktadır. Avezov'u bu denli değerli kılan şey onun Asya ve Afrika halklarını yardımlaşma ve işbirliğine, Doğu ve Batı kültürlerini birbirleriyle kardeşesine yakınlıklaştıran, derinlemesine tanımaya çağıran canlı sembol olmasıdır. Bu bakımdan yazar, Doğunun Şolohov'u, İkinci Abay, Tolstoy'un mirasçısı, Kazak yurdunun Tagor'u şeklinde adlandırılır ve onun en büyük eseri olarak kabul edilen *Abay Yolu* romanı Homeros'un *İlyada*'sı ile karşılaştırılır. Muhtar Avezov, ilk eserlerini kaleme aldığı 1914-1915'ten ölümüne roman, çeviri ve tiyatro gibi birçok türde eserler verir. En çok eser verdiği edebi tür ise hikâye olup sadece 1920'li yıllarda on beş tane yazar. Onun bu dönemde yazdığı ve hikâyeciliğini üst düzeye çıkaran eseri ise 1929 yılında yayımladığı *Kökserek*'tir. (Avezov, 1997: 9)

Dağ ve dere kenarlarında, küçük tepelerin üstünde, vamaçlarda, platolarda yerleşmiş köyler, topografik özellikleriyle ilgili adlar taşımakta olup Kazakistan'da bu gibi topografik özelliklerden yola çıkarak adlandırılan ve kara tümsek anlamına gelen Karaadır (Kara ve Jumekenova, 2018: 2) adı geçen hikâyedeki olayların geçtiği yerdir. Eserlerinde mekân olarak Kazak steplerini sıklıkla kullanan yazar, mekânı bilinçli tercih eder ve buranın zenginliğini oluşturan yapıtaşlarından biri olan hayvanlardan *Kökserek* hikâyesi aracılığıyla faydalanır. Bozkır ve yaban hayatının zorluklarının dramatik şekilde işlendiği hikâyede, hayvanlar günlük rutinlerini ve hayatlarını sürdürebilmek için bazı sorunlarla karşı karşıya gelirler. Çözüm yolu olarak hayvanlar beslenme, sığınak arama, mücadele gibi birtakım davranış tipleri geliştirerek “çevrenin algılanmasını, bilginin işlenmesini ve bilişsel kapasitelerinin şekillenmesini” (Seyidoğlu vd., 2021: 14) sağlarlar. *Kökserek*'te hayvanların özellikle de hikâyeye adını veren kurdun davranışları fiktif âlemde canlı ve somut bir anlatımla yer alır. Yazarın hayvan

davranışlarına dair bilgisi ve bunu kurguya yansıtarak gerçekleştirdiği anlatımı, okurda onun uzman bir zoolog olabileceği kanaatini oluşturması oldukça güçlü bir ihtimaldir.

Davranış, canlıların uvarana karşı sergilediği bilissel, duyuşsal ve psikomotor tepkilerin tamamıdır. Aynı zamanda, onların dış dünya ile etkileşimi ve adaptasyon mekanizmasını da bünyesinde barındırır. Bu bakımdan davranış, canlılar için hayati önem teşkil eden bir konudur. İnsan merakının ürünü olan bilim, her şeyin niçin ve nasıl olduğunu sorar. Aslında biyolojinin tamamında da “bir şey nasıl gelişti, nasıl işler, nasıl değışti, secici avantajı ne?” (Breed ve Moore, 2015: 2) sorularına cevap aranır. Söz konusu bu merak, hayvan davranış çalışmaları da temelini oluşturur. Örneğin hayvanları gözlemleriz ve onların tuhaf hareketlerine güleriz ya da akrobatik hareketlerine şaşırırız. Ancak burada asıl olan onların bizi davranış biyolojisi dünyasına davet etmesidir. Çünkü bu dünya, hayvanların gözlemlendiği dünyadan farklı bir nitelik taşımaktadır.

Antik çağlardan bu yana bilim adamları ve filozoflar, hayvan davranışına dair görüşlerini ifade ederler. Bunlardan ilki İlk Çağ Yunan filozoflarından Aristoteles'tir. O, “birçok hayvanın hafızası vardır ve komut alabilirler, fakat insandan başka hiçbir yaratık geçmişı anımsamaz” (Aristoteles, 2021: 30) sözü ile hayvan hareketleri ve zekâsı ile ilgili derinlikli düşüncesini ortaya koyar. Aristoteles aynı zamanda davranış çalışmalarına bilimsel dayanak oluşturmaya ve doğal dünyanın anlaşılmasına katkıda bulunur. Onun çalışmaları, davranış ile ilgili varsayımların bilimsel yönden test edilmesi ve tabiat tarihinin doğru bir şekilde kayıt altına alınması için zemin oluşturur. Hayvan davranış bilimi ile ilgili kaleme alınan ilk çalışma ise 17. yy'da John Ray adlı İngiliz zoolog tarafından yapılır. Çok kapsamlı olmayan bu çalışmadan yaklaşık yüz sene sonra, hayvanların zekâ ve adaptasyonuna dair bir başka kitabı da Fransız edebiyatçı ve zoolog Charles Georges Le Roy yazar. Ancak davranış bilimi alanındaki kapsamlı gelişmelerin ve araştırmaların başlaması 19.yy'ın sonunu bulur. (Seyidoğlu vd., 2021: 1)

Hayvan davranış konusuna değinen dikkat çekici isimlerden biri 19. yüzyılın önemli bilim insanlarından Charles Darwin'dir. Onun evrim hakkındaki görüşleri, söz konusu çalışmalara dramatik bir etki sağlar. Darwin'in 1862 yılında yayınlanan ve orkide tozlaşması üzerine olan kitabı “böcek davranışının ve orkidelere tozlaşma davranışının birlikte evrimleşmesinin kavranmasına” (Breed ve Moore, 2015: 18) büyük katkıda bulunur. Bilim adamı daha sonraları bütün ilgisini hayvan davranış üzerinde toplayarak onlara dair izlenimlerini, davranışla ilgili varsayımlarını yazar ve 1872 yılında *İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfade Edilmesi* kitabını yayımlar. Bu kitapta, insanın ve hayvanların duygularını, düşünceyi esas almayan duyguya yönelik hareketleri nasıl taşıdıklarını irdeler. Söz gelimi insanın yoğun dehşet duygusunda kollarının diken diken olması ya da öfke patlaması yaşadığı sırada dişlerini göstermesini “insanın bir zamanlar çok daha düşük ve hayvansı bir durumda bulunmuş olduğu” (Darwin, 2021: 23) fikrine dayandırarak bunu kabul etmeden açıklamanın zor olduğunu belirtir. Yani Darwin, davranışın biçimlenmesinde evrimin büyük bir rolü bulunduğunu öne sürerek genlerin ve çevrenin davranışa nispi katkıları konusunda günümüze kadar uzanan tartışmaların kapısını aralar.

Darwin'in akademik halefi olarak kabul edilen Georges Romanes, Darwin'in “hayvan davranışlarının onların afektif durumlarıyla ilgili bir gösterge sağladığına ilişkin önerisi” (Panksepp ve Biven, 2021: 108) ile çağdaş evrimsel biyolojiyi bir arada değerlendirir. Romanes, güvercinlerdeki bilgi ve bilinç durumuna dair konularda bilgi aktaran ilk bilim adamıdır. Hayvan davranışlarına insan özelliklerinin atfedilmesi çok daha önce başlamış olsa da o, antropomorfizmi benimseyerek “hayvanların zekâ durumlarını onların hareketlerinden çıkarabileceği”ni (Breed ve Moore, 2015: 18) kabul eder. Ancak Romanes'in bu görüşü, bilimsel hayvan davranış çalışmaları katkıda bulunmaz.

Romanes'in akademik varisi Conwy Lloyd Morgan ise 19. yüzyılda oldukça popülerite kazanan ve Romanes'in de benimsediği antropomorfik incelemeleri sorgulayan ilk biyolog

olarak kabul edilir. 1894'te yayımlanan *Karşılaştırmalı Psikolojiye Giriş* adlı kitabında sarf ettiği “bir eylem psikolojik ölçekte daha düşük duran ruhsal egzersizin sonuçları olarak yorumlanabiliyorsa, hiçbir durumda biz bu eylemi daha yüksek ruhsal egzersiz sonucu olarak yorumlayamayız” (“C. Lloyd Morgan”, 2022) ifadesi ile Morgan Kanunu’nu ortaya koyar. Bu kanunu kapsayan kurallar hayvan davranışı çalışmaları adına hem olumlu hem de olumsuz etkiler barındırır. Kanunun olumlu etkisi deneysel yaklaşım sonucu davranışların açıklanması ve böylece bunların bilimsellik kazanmasıdır. Diğer taraftan bu kurallar bazen yanlış yorumlanarak pek çok hayvanın kendi varlığına dair bilgili ve bilinçli duruma gelme yeteneğinin çok altında değerlendirilmesine neden olur.

Avrupa’da insanların doğa tarihi ile ilgilenmesi, hayvan davranışlarının altında yatan mekanizmalarla ilgili bilimsel çalışmalar yapılmasının önünü açar. Avusturyalı biyolog Karl von Frisch, bal arılarının duyuusal biyolojisi üzerine incelemeler yaparak ultraviyole algılamasının mevcudiyetini, onların ışığın polarizasyonunu hissetmelerini ve renkli görmeyi kullanmalarını keşfeder. Yine Avusturyalı Konrad Lorenz ve Hollandalı Niko Tinbergen doğal ortamlardaki hayvanların davranışlarına dair çalışmaları ile Frisch’e katılırlar. Bu üç bilim adamı, önemli kavramsal yaklaşımlar ve teoriler geliştirmedeki başarıları ile 1973 yılında Nobel Ödülü alırlar.

Amerika’da John Broadus Watson hayvan davranışının bilimsel bir nitelik kazanması adına, insan ve hayvanların “iç duygusal yaşantılarını değil dış tezahürleri ve davranışın altında yatan hâkim mekanizma olan pekiştirme ile görülen davranışın modifikasyonunu” (Breed ve Moore, 2015: 20) irdeler. Harvard Üniversitesi profesörlerinden Burrhus Frederic Skinner da hayvanların öğrenme kabiliyetleri ve tecrübelerini esas alarak davranışlarını değiştirmeleri üzerinde durur. Skinner, sıçan ve güvercin gibi laboratuvarlarda kolay incelenebilecek olan hayvanları kullanarak onların ödül ve ceza ile nasıl öğrendikleri üzerine örnekler ortaya koyar. Skinner, hayvanları bir kutu içerisine koyarak onları uyarı, ödül ve cezaya maruz bırakarak ortaya çıkan davranışları inceleyebildiği izole bir ortam oluşturur. Skinner kutusu geliştirmesi ile tanınan bilim adamı, davranışların şekillenmesinde öğrenmeyi ve gelişimsel esnekliği ön plana çıkarır. 1904 yılında “deneylerinde sindirim sistemi insaninkine benzeyen, kolayca ve ucuza bulunabilecek bir memeli” (Todes, 2008: 50) olarak değerlendirdiği köpeklerin sindirim sistemi ile ilgili çalışmaları ile tıp fiziolojisinde Nobel ödülü alan Rus davranış bilimcisi Ivan Pavlov, köpeklerin koşullandırılmasına dair çalışmaları ile de hayvan davranışı çalışmaları alanında oldukça ün kazanır.

Günümüzde hayvan davranışı ile ilgili çalışmalar yapan hemen hemen tüm bilim adamları, bunun şekillenmesinde organizmanın birbirine sarılı genlerini ve çevreyi kabul ederler. Yani genel anlamda davranış, bir canlının hayatta kalabilmek adına hayatta olduğu müddetçe tüm yaptıklarını kapsar. Hayat için lazım gelen metabolik faaliyetlerin gerçekleşmesinde beslenmeden başlayarak sergilenen “en temel davranışların ilk basamağı bir ortama yerleşmek” (Öber, 2007: 1) olup canlılar karasal ya da sucul gibi kendi biyolojik özelliklerine uygun mekânda yerleşerek beslenme, yuva yapma, kur yapma, üreme ve mücadele gibi pek çok davranışlarda bulunurlar. Canlıların farklı çevre koşullarına ya da bulunduğu çevrede yaşanacak değişikliklere uyum sağlaması doğuştan gelen veya sonradan elde ettiği davranışlar ile gerçekleşir. Esas olarak davranış “doğum ve beslenme ile başlayıp öğrenme, çoğalma gibi daha karmaşık olayların sergilendiği biyolojik bir kavram” (Öber, 2007: 1) olup sinir sistemi vasıtasıyla motor faaliyetler birbirini bütünlendirir.

Canlılar içinde yalnızca insan, dış dünyadaki duyuusal veya davranışsal reaksiyonları ortaya çıkaran nesne ve olayları tanımlayabilmekte ve karşı tepkileri çözümlenebilmektedir. Hayvanlar ise duyuusal veya davranışsal reaksiyonlarını ortaya çıkaran nesne ve olaylara tepkilerini fiziksel olarak gösterirler. Örneğin bir köpek ani bir ses duyduğunda kulaklarını dikerek tepkisini meydana çıkarır. Açığa çıkan bu gibi davranışların pek çoğu karmaşık yapıda olup izah edilmeleri de son derece zordur. Ayrıca hayvanlarda “birçok davranışın, fiziolojik yapı ve insana göre biraz daha farklı gelişim gösterdiği düşünülen sinir sistemi yapısının

nedeniyle” (Öber, 2007: 4) nispeten daha dar kapsamlı olduğu düşünülmektedir. Bundan kaynaklı, davranışın canlı türünün gelişimi ile şekil aldığı söylenebilir. Yapılacak olan karşılaştırmada yöntemlerin tatbik edilmesinde geçerli ölçülendirmelere başvurulur ve kabul gören standart birimler esas alınır. Canlının boyu, yüksekliği, ağırlığı aşına olunan ölçü birimleri ile verilir. Ancak hayvanların davranışlarının birçok aşamasını belli bir kalıba sokmak mümkün değildir. Aynı türe mensup kişilerin davranışları karşılaştırıldığında bile benzerlikler olmakla birlikte pek çok farklılıklar da bulunmaktadır.

Hayvanlarda davranış biliminin ana yöntemlerinden birisi davranışın sistematik bir şekilde karşılaştırılması ile benzerlik ve farklılıkların meydana çıkarılmasıdır. Bu noktada insana uygulanan bazı yöntemlerden yararlanılsa da insanların genellikle koşullara adapte olma, duyuşsal veya davranışsal reaksiyonlarını ortaya çıkaran nesne ve olaylara tepkisini gösterebilme becerisine sahip olmalarına karşın hayvanlar uyarılara karşı sınırlı davranış sergileyebilirler.

Davranış, bir uyarıya karşı cevap niteliği taşır. Buna neden olan etki, canlının içinden ya da dışından kaynaklanabilir. Burada içsel koşullar kadar fiziki çevre de önemlidir. Yani uyarın, davranışın en önemli başlangıç unsurlarından biridir. Uyarın, canlıyı harekete götüren etkenin kaynağı olup canlının “bilgi ya da kavrayış gerektirmeksizin belirli bir davranış göstermesini sağlayan tepkileri tetikler” (Gould ve Grant Gould, 2001: 30). Yani hayvan belli bir davranışa hazırlanır ya da zorlanır. Örneğin hayvanların eş seçimi, cinsellik yaşaması gibi durumlar “ovaryumdan kana salınan bazı maddelerin kontrolünde gerçekleşmekte” (Öber, 2007: 5) olup aynı madde olgunluğa erişmemiş bir hayvana suni olarak verildiğinde onun erişkin davranışını sergilemesine neden olur. Yine kanda bulunan bazı hormonların belli miktarda olması hayvanların yiyecek arama, yuva yapma, cinsellik gibi faaliyetlerine yön verir. Hayvanın kan şekerinin düşmesi de onu yiyecek aramaya zorunlu kılar. Bu gibi fizyolojik bir durum, hayvanı yiyeceğe yönlendirmenin dışında, denk geleceği uyarana verilebilecek cevaba ya da şiddete etki edecektir. Bunun dışında doğrudan uyarının dışındaki uyarılara verilen cevaplar da değişkenlik gösterebilir. Söz gelimi koyun biti iyi beslenmişse ışıktan kaçır; aç kaldığında ise üzerinde yaşadığı canlının vücudunda güneşin en yoğun geldiği bölgeye yerleşir. Bu olay, davranışın sabit olmadığını bir göstergesidir. Ama yine de söz konusu farklılık belli sınırlar içerisinde kalır hayvanın her adaptasyon için zaman ve enerji kaybetmesini önlemektedir.

Davranış çalışmalarında ele alınması ve en fazla irdelenmesi gereken konu, hayvanın çevreye nasıl bir tepki vereceğidir. Davranışın ardındaki gerçeğe ulaşmayı sağlayacak pek çok ipucu, çevreye karşı sergilenen farklı tepkilerin sebepleri ve o anda hayvanın ne yaptığı araştırılırken tespit edilmektedir. Canlının hayatını sürdürmek için gerekli olayları icra ederken gerçekleştirdiği hareketleri, yani hayata uyum sağlamak için yaptığı davranışlar genel olarak adaptif davranışlar şeklinde adlandırılır. Buna göre adaptif davranışların “beslenme, sığınak arama, mücadele, üreme, dikkat/sorumluluk, ilgiye davet, grupla birlikte hareket/taklit, sosyal, gözlem/inceleme” (Öber, 2007: 51-85) gibi tipleri olup bunların önemli ölçüde dış dünyaya bağlılığı, hayvanların davranışlarını hayatlarını sürdürdükleri alanlar ile bir bütün halinde irdelendikleri ve verdikleri cevapları göz önünde bulundurulduğunda davranış çalışmaları için çok daha önem teşkil eder.

2. Muhtar Avezov'un Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Hakkında

Kazak edebiyatının en önemli isimlerinden birisi olan Muhtar Avezov, 1897 yılında Semey vilâyetinin Şıngızdağ idari taksimatının sekizinci köyüne bağlı Ayakkarağan'da dünyaya gelir. Babasının adı Ömerhan'dır (“Muhtar Avezov”, 2020: 140). Dedesi Avez'in yardımıyla altı yaşındayken Arap harflerini öğrenen Avezov, “modern Kazak edebiyatının kurucusu” (Kolcu, 2006: 135) olarak kabul edilen Abay Kunanbayev'in şiirlerini ezberlemeye başlar. Önce köy okuluna gider. Daha sonra Semey'de bulunan medreseden Rus okulunun hazırlık sınıfına geçiş yapar. 1909 yılında babasının vefat etmesi üzerine köyüne geri döner. 1910'da Semey'deki devlet okulundan mezun olur. 1915 yılında yine Semey'deki Semey Öğretmenler Okulu'na kaydolur ve 1919'da buradaki eğitimini tamamlar. O, burada okurken 1917 İhtilali

gerçekleşir ve söz konusu ihtilal “toplumlardaki düşünce hareketliliği ve yeni pek çok toplumsal, siyasal, bilimsel, sanatsal vs. gelişmenin merkezi olarak” (Arslan ve İşler, 2021: 329) tarihe damga vurur. O tarihte yirmi yaşında olan Avezov “çevresinde cereyan eden tarihi olayların dışında kalmak istemiyordu” (Çınar, 1997: 11). Bunun sonucunda Alaş Jastarı (Alaş Gençleri) Derneği’ni kurarak çeşitli kulüplerin açılmasına katkıda bulunur. 5-13 Mayıs 1918’de Ombı’da gerçekleşen Kazak Gençleri Genel Kurultayı’na Semeyli gençler adına katılan Avezov, kurultayda Merkez İcra Komitesi’ne seçilir. Sovyetler ile Alaş ordu hükümetleri arasında gerçekleşen anlaşmayla Kazak halkına muhtariyet verilir. Böylelikle Kazak aydınları sosyal alanda hizmet verme fırsatı yakalar. Semey’deki iktidar Bolşevikler tarafından ele geçirilince Avezov, Semey Evaleti İnkılâp Komitesi’ne bağlı Kazak bölümünde memurluğa getirilir. 1920 yılının Şubat ayından itibaren bölüm başkanlığı yapar. *Kazak Tili* gazetesinde yayın sorumlusu olan Avezov, burada kaleme aldığı “Kazak Aydınlarına Açık Mektup” adlı yazıda ülkenin gereksinimlerini karşılayan, halka fayda sağlayan bir eğitim sisteminin ve bunu sağlayacak kadroların yetiştirilmesi gerektiğinden bahsederek Kazak aydınlarını Sovyetlere hizmet etmeye davet eder. Ancak yazarın bu destekleyici tavrı, Bolşeviklerin cezalandırma ve dışlama siyaseti ile zaman içerisinde son bulur. Avezov, 1922 yılında İnkılâp Komitesi Bolşevik Partisi Merkez Komitesi’ne halklar arasındaki sosyal eşitsizliği ve açlığı sona erdirmeye, okuma yazma seferberliği başlatma, sömürgecilerin zorla ellerinden aldıkları yerleri Kazaklar’a geri vererek buralara eski sahiplerinin yerleştirilmesi, Kazaklar’ın sanayi ve devlet işlerine alınması, Kazak dilinin devlet dili olarak kabul edilmesi, resmî işlemlerin ana dilde icra edilmesi gibi taleplerde bulunur. Ancak bu taleplere olumlu cevap verilmediği gibi Avezov ve onun gibi düşünenler ulusçu-alaşordacı oldukları iddiasıyla 1923’te İnkılâp Komitesi Bolşevik Partisi üyeliğinden çıkarılır. (“Muhtar Avezov”, 2020: 140)

Avezov, 1922 yılında Taskent’te bulunan Orta Asya Devlet Üniversitesi’ni kazanır. Aynı dönemde *Şolpan* ve *Sana* dergilerinin yayın kurulu üyesi olur. 1923’te kaydolduğu Leningrad Devlet Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dil ve Edebiyat Bölümü’nü 1928’de bitirir. Aynı yıl Taşkent Orta Asya Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi’ne asistan olarak girer ve yüksek lisansa başlayarak Kazak Eğitim Enstitüsü’nde ders verir. Yüksek lisansını sürdürürken Manas destanını araştırmak amacıyla Kırgızistan’a gider ve topladığı destan parçalarını yazıya aktarır. Ancak Sovyet yönetiminin aydınları cezalandırma politikalarının sonucunda 16 Eylül 1930’da tutuklanır. Avezov, iki yıllık bir sorgulanma döneminin ardından üç yıl hapse mahkûm edilir. 10 Haziran 1932’de *Sotsialdy Kazakhstan* ve *Kazahstanskaya Pravda* gazetelerinde Kazak edebiyat tarihi ve Abay hakkındaki araştırmalarından vazgeçtiğini bildiren açık bir mektup yayımlar. Bunun üzerine serbest bırakılarak kendisine geçici süreliğine Kazak Ziraat Üniversitesi’nde Kazak dili ve edebiyatı öğretmenliği görevi verilir. Bunun yanında Kazak Dram Tiyatrosu Edebiyat Bölümü başkanlığını, Kazak Pedagoji Enstitüsü’nde öğretim görevliliğini de yürütür. 1943’te Dil, Edebiyat ve Tarih Bilimsel Araştırma Enstitüsü’nde çalışmaya başlar. Kazak Devlet Üniversitesi Kazak Edebiyatı Bölümü’nde öğretim üyesi olur ve ölene kadar burada çalışır. Yaptığı bazı yayımlar ve faaliyetler yüzünden tekrar siyasi-ideolojik baskılara maruz kalan ve tutuklanma tehlikesiyle karşılaşan Avezov, 1953’te gizlice Moskova’ya gider. Moskova Devlet Üniversitesi’nde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Halkları Edebiyatı Tarihi adını taşıyan özel bir kurs açar. Ertesi yıl Almatı’ya geri dönen yazar, Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Yüksek Şûrası’na milletvekili seçilir. (“Muhtar Avezov”, 2020: 140)

1955’te Berlin’de Alman Demokratik Cumhuriyeti yazarlarınca davet edildiği bir kongreye şeref misafiri olarak katılır. 1956’da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği kültür temsilcileri ile beraber Çekoslovakya’ya gider. Aynı zamanda altmışıncı doğum yılı olan 1957 yılında Almatı’da ve Moskova’da düzenlenen törenlerde Kazak bilimine katkıda bulunan büyük şahsiyetler ödülüne layık görülür. 1957-1961 yılları arasında Kazakistan İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü Halk Edebiyatı Bölümü’nün başkanlığını yürütür. 1958’de Taşkent’te gerçekleştirilen Asya ve Afrika ülkeleri yazarlarının kongresinde düzenleme kurulunda yer alır. 1959’da Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Şûrası’na ikinci kez milletvekili olarak

seçilir. Yine aynı yıl Abay Yolu adlı romanı ile Lenin Ödülü'nü kazanır. 27 Haziran 1961'e Moskova'da Kremlin Hastanesi'nde geçirdiği ameliyatta vefat eder ve 1 Temmuz 1961'de Almatı Merkez Mezarlığı'na defnedilir. ("Muhtar Avezov", 2020: 140-141)

Muhtar Avezov, yazar, mütercim, edebiyat tarihi araştırmacısı, filoloji doktoru, profesör olarak edebiyat, sanat, eğitim ve bilim gibi pek çok konuda eserler kaleme alır. O, bu eserlerde ortaya koyduğu düşüncelerle "sanatta ve bilimdeki erişilmez yerini, milletin buhranlı ve karışık bir döneminde, merhametsice ezildiği şartlarda, milli değerleri ve büyük kültür zenginliğini her yönüyle işleyen" (Musakulov, 1997: 65) çağdaş Kazak kültür ve edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. Bu bakımdan Kazak edebiyatının, sanatının ve biliminin gelişip ilerlemesi, dünyada tanınması için büyük çaba sarf eder.

Avezov, hem Sovyetler Birliği'nde yaşamaya hem de İnkılâp Komitesi Bolşevik Partisi üyesi olmasına rağmen ortaya koyduğu eserlerde parti güdümünde hareket etmez. O, bilimi, hakkı, emeği, halkın yaşantısını, duygu ve düşünce dünyasını önceleyerek Kazak dünyası çerçevesinde evrensel olana ulaşmayı amaç edinir. Onun eserlerini bu doğrultuda yazması parti yönetimi tarafından olumsuz yönde eleştirilmesine neden olur ve kendisinden Sovyet dönemini ön plana çıkaran eserler kaleme alması istenir. Ancak Avezov, Kazak halkının hayatına, duygu ve düşünce dünyasına yer vermeyi bırakmaz (Çınar, 1997: 14-15)

Avezov'un edebi kişiliğine etki eden en önemli kişi, çağdaş Kazak edebiyatının bir başka öncü ismi Abay Kunanbayev'dir. Küçük yaşlardan itibaren onun şiirlerini ezberleyerek büyüyen yazarın eserlerinde en çok ele aldığı konular Abay'ın hayatından, çalışmalarından, duygularından ve düşüncelerinden meydana gelir. Avezov için Abay, bütün araştırmacılığın ve yazarlık hayatına yön veren kişi niteliğindedir. Abay'ın bilim, medeniyet, eğitim gibi konulardaki görüşlerini kendine kılavuz edinen Avezov da Abay gibi hem sanatçı hem de araştırmacı yönünü geliştirir. Yazarı bu denli önemli kılan ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan işte bu sanatçı yönü ve araştırmacı kişiliğidir. Kazak halk kültürüne dair malzemeleri irdeleyen yazar, bunu gerçekleştirirken halk kültürüne yönelik değerleri de kullanarak başarılı bir şekilde sentezler. Kazak halk kültürü unsurlarını "duygu ve düşünce potasında eriterek yeniden biçimlendirerek" (Çınar, 1997: 16) eserlerine aktarır. Kazak bozkır hayatında öğrendiği bilgilere kendi iç dünyasında yeni bir boyut katarak kurgulayan yazar kaleme aldığı eserleri aracılığıyla kurgusunu reel dünyaya bırakır. O, eserlerindeki yapı unsurları ve temayı oluştururken okuyucuyu Kazak bozkırının el değmemiş coğrafyasına götürerek yeni şeyler bulup öğrenmesini ve bunu yaparken okuyucunun keyif almasını sağlar. Yazarın eserlerinin öne çıkan bir başka yönü de sosyal fayda prensibine dayalı bir gerçekçiliğe dayanmasıdır. O, eserleri aracılığıyla beylik sistemini ve halkın hurafelere olan inancına olumsuz yönde eleştirir. Bu bakımdan Avezov eserleriyle, Abay'ın bilim, medeniyet ve eğitim gibi konulardaki düşüncelerini daha ileri boyuta taşıyarak çığır açar.

Muhtar Avezov, sadece Kazak edebiyatına değil aynı zamanda Sovyetler Birliği'ni meydana getiren tüm cumhuriyetlerin edebiyatlarına mensup sanatkarlar tarafından örnek alınıp takip edilen bir yazardır. Onun eserleri pek çok dünya diline çevrilmiş olup aynı zamanda Kazakistan'da üç kere toplu şekilde yayımlanır. İlki yazar hayattayken 1955-1957 yıllarında altı cilt, ikincisi 1967-1969 yıllarında on iki cilt, üçüncüsü 1979-1985 yıllarında yirmi cilt olarak basılır. Bu ciltlerde yayımlanan eserlerde yazarın yirmi yedi hikâyesi, dört ciltten oluşan bir romanı, otuz üç piyesi, yedi çevirisi, yüz on dokuz araştırma-makale çalışması, sekiz edebiyat tarihi ve üç siyasi yazısı bulunmaktadır. Bu sayılar onun derleyip topladığı kültürel malzemeyi bilimsel araştırmalarına ve hikâye, roman, piyes gibi edebi türlere yansıtmasının göstergesi olup onun hem sanatçı hem bilim adamı kişiliğini ortaya koyar (Çınar, 1997: 17).

3. Kökserek Adlı Hikâyede Adaptif Hayvan Davranışları

3. 1. Beslenme Davranışı

Beslenme zorunluluğu, bütün hayvanlar için bilinen bir gerçektir. Beslenme eylemi, hayvanları diğer canlılardan ayıran parçadır. Pek çok canlı tipi, enerjisini güneşten alarak karbon, oksijen, hidrojen ve azot gibi temel elementleri organik moleküllere dönüştürmek için güneş enerjisini kullanır. Hayvanlar ise kendi besinsel ihtiyaçlarını bu moleküllerden sağlar. Kurtlar da “hayvanların memeliler sınıfının etçiller takımı hayvanları içerisinde” (Hayvanlar, 2011: 42) yer almakta olup çoğunlukla etle beslenirler.

Kökserek hikâyesi Karaadır’ın akasyalı vadisinde Mayıs ayında doğum yapan ve yedi yavrusu olan dişi kurdun ve onun eşi erkek kurdun yuvalarının insanlar tarafından basılarak yavrulardan beşinin öldürülmesi, kalan iki küçük yavrudan birinin dirseğinin kesilip bırakılması ve kalan en küçük kurt yavrusunun bu insanlar tarafından götürülmesi ile başlar. Yavru kurt, Kurmaş adında bir çocuğa verilir. Yavru bir kurt sahiplendiği için çok mutlu olan çocuk, kurdunun adını Kökserek koyar. Yavru kurt, eve geldikten iki gün sonra gözlerini açabilir. Kurdun kendine gelip gözlerini açması, etraftaki insanlar tarafından onun beslenmeye razı olduğu şeklinde yorumlanır ki bu yorum “besinlerin alınması için besine karşı isteğin bulunması gerektiği” (Bozdoğan, 2012: 412) yaklaşımdan ileri gelir. Canlılar temel metabolik enerji gereksinimlerini karşılayabilmek için devamlı surette beslenmek isterler. Kurdun beslenip büyüebilmesi için özel yiyecek çanakları hazırlanır. Yaz ortasına gelinceye kadar yaklaşık iki aylık zaman diliminde kurt, beslenme davranışını Kurmaş ve ailesinin kendisine verdiği yiyecekler ile gerçekleştirir. Ancak büyüdükçe verilen yiyecekler, Kökserek’e artık yetmez.

“Gerçekte Kökserek yemeğe ölüncesine aç idi. Ancak önüne konulan yiyeceği yanında bir kişi dikiliyorsa yemiyor. Yalnız bu kimse oradan gidince yalayıp yutuyor. Eğer karnı çok acıkırsa kendisine verilmeyen yiyeceği de yiyip bitiriyor. Hatta ev eşyalarının içine girip keregeye asılmış et veya deri varsa; kazanda ayran veya peynir varsa, bunların hepsini de kendi çanağına konulmuş kabul ederek koklayıp yalayıp yutuyor.” (Avezov, 1997: 36)

Annesinin sütüyle beslenmesi gereken dönemde ondan koparılan kurt, önceleri kendisi için hazırlanan yemeklerle karnını doyurur. Belirli aralıklarla hissedilen beslenme gereksinimi canlının o andaki enerji ihtiyacına göre olur. Ancak kurt büyüüp irileştikçe, onun fiziksel aktiviteleri arttıkça metabolik olaylar da artar ve enerji ihtiyacı gittikçe yükselir. Sadece kaldığı evde verilen yemekler onun enerji ihtiyacını karşılamamaya başlar. Kurt, önüne iki öğün yiyecek konulmadığı günlerde vadiye çıkarak gidip bir seyler yer. Bu noktada kurt için besin arama davranışı açığa çıkar. Besin arama davranışı, onun sonraki hayatına yön verir ve zaman zaman gidip geldiği evden mevsim kışa erdiğinde bir daha dönmek üzere ayrılır. Bu ayrılığın, kurdun vücut yapısının avını yakalayıp öldürebilecek, keskin pençelerinin ve dişlerinin avını parçalayabilecek düzeye geldiği döneme denk gelmesi tesadüf değildir. Artık onun besin arama davranışı ekolojik kommunitelerde içinde şekillenir:

“(…) sonbaharın fırtınalı bir karanlık gecesinde Kökserek, yine yok oldu. Bu seferki gerçek oldu. Artık geri dönmemesine gitti. Bu boz kurt, kır sıçanı ile tavşan yavrusu gibi hayvanları yiyerek ölmeyecek kadar karnını doyurdu. Kışa da ermişti” (Avezov, 1997: 38).

Besin arama, besinsel tercihleri kapsamakla birlikte besin arayanın besinsel gereksinimlerine, besin tiplerinin toplanması ve sindirilmesi için gösterdiği uyuma bağlıdır. Kökserek de besin seçimine dair yönünü belirler ve ihtiyacı olan besinlerin yerini tayin eder. Evden ayrılıp doğa hayatına giderken beslenme davranışını gerçekleştirmek için yapması gereken ilk adım besini aramaktır. İkinci adım ise besini işlemektir. Etobur olmasından kaynaklı olarak onun beslenme davranışı “ilk başta avını yakalamayı, daha sonra baskı altına almayı ve öldürmeyi” (Breed ve Moore, 2015: 254) zorunlu kılar. Avcı bir hayvan niteliğindeki kurt için besin arama sadece bir karardan ibaret değildir. Kökserek için de besin arama, avlanıp avlanmayacağını ve ne avlayacağını içeren bir kararlar silsilesi olup çevresel şartlara ve onun av türünü secme olasılığına bağlıdır. İri bir kurt olmaya başladığı kısım ilk günlerinde kendine özgü davranış tipi çerçevesinde kır sıçanı ve tavşan yavrusu gibi avları tercih eder. Kökserek önce

dişi beyaz bir kurt ile yaşar. Dişi kurt öldükten bir süre sonra bir sürüye katılır ve onlarla beraber besin bulmaya ya da avlanmaya başlar. Avlarını sürü halinde kovalamak kurtlara avlarını kısa sürede ele geçirme imkânı sunar. Ancak sürünün avı paylaşma durumu açığa çıktığında avlanma sonrasının dezavantajı fiktif âlemde dramatik şekilde görülür ve devreye hiyerarşi girer.

“İnsanların evlerine döndükleri sırada avula geri dönmekte olan iki-üç ata yetişip saldırdılar. Atların iki tanesi kaçıp avula yaklaştı, bir tanesini Kökserek derin kara sokup bilinen usulüyle yere yıkıp bastırdı. Üç yaşında küçükçe bir tay idi. Kurtların hepsi etrafına yığılıp doymak bilmemez ağızlarıyla saldırdılar. Çoktan karnı yarılan tayın buğusu göğe yükseliyor. Başları ve gözleri kan revan içinde, sırt tüyleri kabarıp, kendilerinden geçip yiyorlar. Kökserek eski alışkanlığıyla leşin gövdesine burnunu sokup çekeleverek yemektedir. Ensesinden “Hurr!” diye bir ağız ısırdı. Bu mevki erkek kurdun yeri olacaktı. Leşten başını çekip erkek kurdun üstüne attığı ayağını kuvvetlice ısırp üstünden silkeledi. İkisi de leşten çıkıp biraz “Gürr! Gürr!” diye birbirine kızdıktan sonra tekrar kırmızı ete saldırdılar. Dalaşa ayrıla beraber yediler. Sonra tek bir but kaldığında yavruların ve dişi kurtların çoğu ayrılıp sadece iki erkek kurt leşi çekelemeye devam etti.” (Avezov, 1997: 45)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere sürü, insanların evlerine çekildikleri bir akşam vakti ağıla geri dönmekte olan atlara saldırmayı tercih ederek avlarını güvence altına almaya çalışır. Bu durum av için mücadele eden özellikle Kökserek ve diğer erkek kurt arasındaki rekabetin şiddetini artırır ve sürüdeki baskınlık hiyerarşi ile düzenlenir. Sürüdeki erkek kurtlar “sosyal pozisyonlarına göre pay alırlar” (Öber, 2007: 58), alt statüde olan dişi ve yavru kurtlar onlara göre daha az beslenirler. Her ne kadar erkek kurtlar arasında çekişme yaşansa da sürüdeki hiyerarşi tüm popülasyon üyelerinin en azından belli oranda beslenmesini sağlamakta ve hepsinin birden zayıf düşmelerini engellemektedir. Ayrıca daha iyi beslenen üst statüdekilerin üretkenliklerini muhafaza etmeleri ve sağlıklı hayvanların popülasyona dâhil olması oldukça önemlidir.

3. 2. Sığınak Arama Davranışı

Doğal seleksiyonda başarıyı yakalayan ve ona sahip organizmayı evrimsel bakımdan uyumlu kılan adaptasyon tipi sığınak arama davranışı olup hayvanların elverişli çevre koşullarını arama ve kendilerini gelebilecek tehlikelerden koruma isteği esasına dayanır. Hayvanlar içerisinde hayatlarını devamlı surette hareket halinde geçiren, et ile beslenen yırtıcı memeli kategorisinde yer alan kurtların “yuva yapımına yönelmedikleri, geniş alana yayılmak zorunda oldukları” (Öber, 2007: 60-61) görülmektedir. Fiktif âlemde Kökserek evden ayrıldıktan sonra bir süre ıssız yerlerde uygun bulunduğu inlerde dinlenmeye çekilir Bu noktada onun için sığınak arama davranışı belirgin değildir. Ama daha sonra beyaz bir dişi kurt ile bir araya gelirler. Kış boyunca beraber olan kurtlar bahar gelip havalar ısınmaya başlayınca çiftleşir. Hamile kalan beyaz dişi kurt, yavrularını güvenli bir alanda doğurmak için sığınak arama davranışına yönelir. Bu davranış, Kökserek’e de etki eder ve o da dışisine uyarak sığınakta yaşamaya başlar. Önceleri Kökserek ile avlanmaya çıkan, gittiği her yere onunla giden dişi kurt artık ona katılmayarak besin arama davranışını bile sığınmanın yakınlarında gerçekleştirir.

“Karaadır’ın dışındaki ıssız bölgede iki büyük acı göl var. Onların arasındaki sık sazlık içinde eski bir in vardı. Kökserek’le beyaz kurt orada. Yakın yeri kamışlık, oradan ötesi göl. Tehlikesiz. İnsan gözünden uzak bir yer, burasını bulan beyaz kurt. Bu sefer Kökserek başka taraftaki avulu gözetliyor. Beyaz kurt inin etrafında bulunuyor. Kamışlık içinde çok sayıda kuşun yumurtasını yiyor.” (Avezov, 1997: 41)

Kökserek’in eşi olan beyaz kurdun sığınma isteği onu bir barınak-yuva bulma amacına yönlendirmiştir. Bu amaç doğrultusunda Karaadır’ın dışındaki ıssız bölgedeki iki büyük acı göl arasında yer alan sazlığın içinde eski bir in bulur. Bu eski in dişi kurt tarafından su kenarında, sazlıkların içinde bulunması bakımından uygun bir yuvalanma alanı olarak değerlendirilir. Dişi kurt doğumunun yaklaşmasından ötürü bu ine sığınarak çevrenin fiziksel şartlarından hem kendinin hem doğacak yavrularının en az etkiyi almasını hedefler ve olumsuz faktörlerden zarar görmeden hayatlarını devam ettirme niyeti güder. Böylece in özellikle dişi kurt için sığınma

alanı olmasının dışında korunma ve üreme alanı olarak da yapılır. Kısa süre sonra yavrularını dünyaya getiren dişi kurt “süt salgılayan göğüs bezlerine sahip olması ve bu bezlerin salgıları ile yavrularını beslemesinden dolayı” (Şahin, 2000: 287) sığılmaktan ayrılmaz. Dişi kurt sığılmakta beklerken Kökserek ona yiyecek taşır. Eşine avlanmak için katıldığı zamanlarda da dişi kurt sığımağın etrafından uzaklaşmaz.

3. 3. Mücadele Davranışı

Mücadele davranışı, genellikle aynı türe ait hayvanlar arasında “aynı alanı paylaşımından doğan, besin ve yuva alanı bulma yanında eş seçimi yüzünden de oluşan bir rekabet” (Öber, 2007: 70) sonucunda açığa çıkar. Hayvanların mücadele davranışı sergilemelerine neden olan başlıca sev iclerindeki saldırganlık duygusudur. Bu bakımdan saldırgan tutum, hayvanları mücadele davranışı göstermeye sevk eder. Fiktif âlemde Kökserek, beyaz dişi kurdu kaybettikten sonra dâhil olduğu sürüdeki diğer erkek kurt ile rekabet halindedir. Onların davranışları ele alındığında, Kökserek’in sürüdeki dişi kurtlar tarafından çekici bulunup sürüye kabul edilmesi o güne kadar sürüdeki tek erkek olan kurt için bir anlamda işgal niteliği taşır ve onu Kökserek’e karşı bir mücadele sergilemeye iter. Erkek kurdun Kökserek’e olan davranışları saldırıdan ziyade daha çok gövde gösterisi yapma mahiyeti taşır. Diğer erkek kurdun Kökserek’e olan bu gibi davranışları çoğunlukla besin paylaşımı sırasında ortaya çıkar. Özellikle birkaç günlük açlık sonrası erkek kurtlar arasındaki mücadele davranışı dramatik şekilde göze çarpar. İki günlük bir açlıktan sonra ve yoğun kar yağışının olduğu bir gün sürü önlerine çıkan tepeliğe doğru ilerlerken bir tavşanın saklandığı yerden çıkıp kaçtığını görürler. Tavşanın bu davranışı öz savunma şekli olup hayvan “yakalanmadan sakınmak için kaçınma eylemine başvurarak” (Breed ve Moore, 2015: 282) kurtların yemeği olmamaya çabalar. İkiye ayrılan kurtlar tavşanı kovalamaya başlar. Sürünün önünde Kökserek vardır. Bir ara diğer erkek kurt kestirmeden tek başına hızla koşar. Kökserek’in önüne geçerek tavşana yaklaşır onu sıkıştırır. Diğer kurtlar uzaktadır. Bu sırada birkaç tepeliği daha aşarlar. Erkek kurt, tavşanı yakalar ve onu yokuş aşağı yuvarlar. Kökserek, gelir ve erkek kurdun yakaladığı tavşanı ağızlar. İki kişi çekiştirip mücadele ederken tavşanın başıyla gövdesi erkek kurdun ağızında kalır. Kökserek, kendinde kalan paraçayı yedikten sonra yemek için tekrar hamle yapar. Erkek kurt, tavşanı bırakıp Kökserek’e saldırır. Kökserek ve erkek kurdun yemek için karşı karşıya geldikleri mücadele davranışında birbirlerine ses çıkarmaları, dişlerini çarpıştırmaları, birbirlerini ısırması söz konusu davranışın örnekleridir. İki günün sonunda yaşanan yoğun açlık duygusu ve yeterli besin alınmaması kurtların mücadele davranışını en üst düzeye çıkarır. Ancak mücadele davranışı Kökserek’in erkek kurdu öldürmesi ile kan dökülen bir kavgaya evrilir.

“Erkek kurt, tavşanın başını bırakıp havlayıp Kökserek’e saldırdı. Çukurdaki kar tozup ayaklarının altında toplandı. Birden atılıp “Gür! Gür!” diye ses çıkarıyorlar. Dişleri birbirine “Satır satır!” diye çarpışıp “Karş karşı!” diye birbirlerini ısırıyorlar. Ayak üstü dikilip sıçrayarak tutuştuklarında Kökserek başını uzatıp erkek kurdu kulak üstünden yakaladı. Küçükken avul köpeklerinden öğrendiği usulü idi. Ağızıyla tutar tutmaz çekip büktüğünde erkek kurt yıkılıp onun altına top halinde düştü. Yıkmasıyla birlikte üstüne basıp ağızını kulak üstünden yavaş yavaş yürütüp boğazına getirdi. Boğazını ağızlayıp sıkarak boyun kemiğini “Kurt kurt!” diye çığnıyor. Erkek kurdun ağzı sonuna kadar açılıp, nefesi kesilip çırpınacak gücü kalmadı.” (Avezov, 1997: 46)

Kökserek’in sürüye dâhil olmasına ve özellikle avlanıp besinsel ihtiyaçlara oldukça katkı sağlamasına rağmen onu kabul etme konusunda sıkıntı yaşayan erkek kurt, yoğun açlığın motivasyonuna olumsuz etkisiyle içindeki rekabet duygusunu net şekilde açığa çıkarır. Saldırganlık davranışını daha önce de sergilemesine ve Kökserek’le birbirlerine karşı mücadele davranışları göstermelerine rağmen kavga davranışına girmezler. O gün avlanan tavşandan pay almada anlaşmazlık yaşamaları sonucu erkek kurt bir kez daha Kökserek’e karşı saldırgan davranışta bulunur. İki kurdun birbirine diş göstermesi ve bu sırada çıkardıkları sesler saldırıya yönelimin göstergeleridir. Ama o gün erkek kurdun saldırgan davranışına karşılık olarak Kökserek bu defa savunmaya geçmekle kalmayarak “kabullenilmiş lideri tahtından etmek için”

(De Waal, 2021: 179) doğrudan bir kavgaya girerek onu öldürür. Ölümle sonuçlanan mücadele davranışının sonunda Kökserek sürünün tartışmasız tek lideri olur.

3. 4. Üreme Davranışı

Canlıların soylarının sürekliliğini sağlayabilmeleri için çoğalmaları gerekmektedir. Fizyolojiye dair bu olayın meydana gelmesi, canlı türleri arasındaki farklılıkları gösterir. Genel anlamda üreme, “eşeyli veya eşeysiz yolla canlıların sayıca artması olup bir hücreliler, omurgasızlar ve omurgalılarda oldukça değişik yollarla” (Öber, 2007: 74) gerçekleşir. Seksüel çoğalmada yumurta ile spermin birleşmesi ile ortaya çıkan ve döllenme adı verilen bir olay söz konusudur. Bu gibi bir çoğalmanın canlıların vücudu içerisinde ya da dış ortamda yaşanmasında üreme öncesi olaya dair o canlı türüne özgü pek çok davranış açığa çıkar. Hormonların ve yapısal özelliklerin canlıları döllenmeye yönlendirmeye dair etkisi de oldukça fazladır. Dış çevredeki değişiklikler de hormonlar vasıtasıyla fizyolojik değişikliklerin açığa çıkmasına zemin hazırlar. Böylelikle uyaranlar ve gelişen fizyolojik durum, hayvandaki çiftleşme isteğini artırır. Bazı durumlarda karşı cinsten bir canlının mevcudiyeti ya da onun bir hareketi de uyarıcı güç olabilmektedir. Bu noktada üreme davranışı içinde ele alınan bir diğer önemli davranış olan kur yapma davranışı ortaya çıkar. Özellikle omurgalılarda üreme davranışına girmeden önce gerçekleşen ve pek çok farklı şekilde görülen kur davranışı “aynı tür bir hayvanla çiftleşmeyi garanti altına almak için erkek ve dişiye olanak sağlayan sinyalleri” (Breed ve Moore, 2015: 317) bünyesinde barındırır.

Fiktif âlemde Kökserek evden tamamen ayrıldıktan sonra bir süre tek başına yaşar. Soğğun vücudunu üşütüp dondurduğu ve açlıktan belinin bükülüp karnının sallanmakta olduğu bir gece acı içinde ulur. Bu sırada yanında kendi sesine benzer bir ses işitir. Kökserek'in ulumasını isiten beyaz dişi kurt onun yanına gelir. “Yalnız bir erkek kurt ve yalnız bir dişi kurt bir araya gelirse, yeni bir sürü oluşturabilirler” (MacLaine, 2020: 22) ki fiktif âlemde Kökserek ve beyaz dişi kurt için de bu durum söz konusudur. Bu yeni sürünün üyeleri önce birbirlerine diş gösterip aralarında itişip kakışarak mücadele davranışı sergilerler. Ancak daha sonra dişi kurt, Kökserek'e gösterdiği kur davranışları ile onunla yakınlaşarak üreme davranışına giden yolun kapısını aralar.

“Beyaz kurt etrafında “Viyak! Viyak!” edip onun izini kokluyor. Biraz sonra kuyruk tarafından bir kere koklayıp bacağını yaladı. Her ikisini kokuları buluşturdu. Kökserek de etrafında dönerek kokladı. Birer defa birbirlerinin çenelerini yaladılar. (...) Önde Kökserek, arkasında beyaz kurt olduğu halde tepeliğe ulaşır ulaşmaz yüksek bir kayanın kuytusunda ikisi birden yuvarlana yuvarlana yattılar.” (Avezov, 1997: 39-40)

Üreme davranışı çerçevesinde ön plana çıkan kur davranışı, dişi kurdun Kökserek ile ilişkisinde öncelikle saldırı davranışına girmemeleri açısından alınmış bir önlem niteliği taşır. Dişi kurt ses çıkarıp Kökserek'in izini koklayıp onun bacağını yalayarak onu uyarır. Bir süre sonra o da dişi kurdun kur davranışlarına karşı kayıtsız kalmaz. Dişi kurt ve Kökserek arasındaki kur davranışı koklama, yalama ve yuvarlanma şeklinde kendini gösterir. Kış mevsiminden bahar mevsimine geçilen dönemde havanın ısınmaya başlaması ile dış dünyada gerçekleşen değişiklikler özellikle dişi kurdun hormonlarına etki ederek onun üreme davranışını dramatik şekilde tetikler.

“İlk gün uykuyu çok getiriyor, yiyeceğin ardından vücudu çok güçlendiriyor, eti sıkılaştırıyor. Beyaz kurt da oynamaya başladı. Kendiliğinden gidip Kökserek'i koklayıp yalamaya başladı. Tekrar tekrar Kökserek'in üstüne ardılıyor, kısıp kısıp ses çıkarıp tekrar tekrar ısırıyor. Yaklaşmak istedi. Sık akasyalık içinde çiftleştiler.” (Avezov, 1997: 41)

Tek bir dişi ile tek bir erkeğin eşleşmesi özellikle kurt gibi hayvanlarda nadir görülen bir durumdur. Ancak kurguda Kökserek, dişi beyaz kurttan başka bir dişiyle yakınlaşmamış ve ondan başka bir dişi kurttan yavruları doğmamıştır. Her iki hayvan da birbirlerini eşleri olarak tanımıştır. Özellikle “kolay olmayan bilişsel bir görev” (Breed ve Moore, 2015: 321) olarak nitelenebilecek bu durum ilerideki süreçte dişi kurt ve Kökserek'in yavrularına birlikte bakmasına, yavrularına karşı ortak savunma geliştirmelerine katkıda bulunmayı sağlar. Ama bu

sürece kadar olan dönem içerisinde dişi kurt, eşini seçme konusunda öncü rol üstlenmesinin yanında üreme davranışını sergilemede Kökserek'ten fazla çaba sarf eder. Çiftleşmeden önce dişi kurdun Kökserek'e yaptığı kur davranışları onunla çiftleşmeyi garanti altına alma çabasından ileri gelir. Böylelikle dişi kurt çiftleştikten kısa süre sonra doğurduğu yavrularıyla ebeveyn yatırımını da başarılı şekilde gerçekleştirmiş olur.

3. 5. Dikkat/Sorumluluk Davranışı

Üreme davranışından sonra yavruların dünyaya gelmesi ile onların bakımını sağlamak hayvanların önemli bir bölümünde dikkatle yapılan bir davranıştır. Hayata katılan yavrular önceleri kendilerini savunamaz ve kendilerine bakabilecek potansiyele sahip değildir. Mutlak surette ebeveynlerden birinin, hatta bazen ikisinin de ilgisine ihtiyaçları vardır. Bu ilgi pek çok hayvanda yavru doğmadan önce kendini göstermeye başlar. Fiktif âlemde de dişi kurt gebelik döneminde Kökserek ile avlanmaya gitmeyerek doğumunu güvenle gerçekleştirmek ve yavrularını korumak için seçtiği inde onun avlandıklarını kendisine getirmesini bekler. Kökserek avını ağzında parçalayıp ine getirerek beyaz dişi kurdun yemesi için önüne koyar. Yavrular dünyaya geldikten sonra dişi kurt onları sütü ile besler. Kökserek'in dişi kurda yiyecek taşınması yavrular doğduktan sonra da devam eder. Her ikisinin de yavrularına karşı dikkat/sorumluluk davranışı yüksek düzeydedir.

“Fakat bir tane değilmiş. İkincisi, üçüncüsü ve daha birkaç tanesi ortaya çıktı. Sonunda yumuşadı. Yavruları yalıyor ve kokluyor, bazen yanlarında da yatıyor. Beyaz kurda yiyecek taşımaya başladı.” (Avezov, 1997: 42)

Yavrularını kollama davranışlarının ön plana çıktığı Kökserek ve dişi kurdun bu davranışları doğal ortamlarında sergiledikleri görülmektedir. Dünyaya gözlerini yeni açan yavrular inde anneleri ile beraber kalır. Bazen Kökserek de onlara iştirak ederek yanlarında yatar. Bu noktada hikâyede kurtların yavruları ile olan ilişkilerinin gelişmişliği dikkat çekicidir. Onların ileri düzeydeki dikkat/sorumluluk davranışı “sosyalleşmenin basamağı” (Öber, 2007: 81) olması bakımından da oldukça önemlidir.

3. 6. İlgiye Davet Davranışı

Hayata gözlerini yeni açan hayvanlar, ebeveynlerinin bazı davranışlarını içgüdüsel olarak sergilemeye başlarlar. Bunların en önemlisi beslenme davranışdır. Ancak yavruların yetişkinler açısından özgün olmayan bazı davranışları da görülmektedir. Söz gelimi yeni doğan kurt yavruları beslenme davranışını gerçekleştirmek için annelerini emmek ister. Anneden ayrı kaldıkları süre uzadıkça yavrular sesler çıkarmaya başlar ve kafalarını sağa sola çevirerek ağızlarıyla annenin memesini arar. Bu gibi davranışların ilgiyi üzerine çekmek için yaptığı düşünülmektedir. Bunlar yavrulara özgü davranışlar olup olgunluğa erişmiş hayvan davranışları içinde yer almaz. “Adaptasyonda bir çağrı sinyali yerine geçen hareketler olarak” (Öber, 2007: 81) değerlendirildiğinden ilgiye davet etmek için yapılan çağrıyı kapsamaktadır.

Fiktif âlemde Kökserek ve dişi kurdun yavruları doğduktan kısa bir süre sonra inlerine giren insanlar tarafından öldürülürler. Hayatta kaldıkları süre boyunca dişi kurt inden neredeyse hiç ayrılmaz ve yavruların emme isteklerine karşılık vererek onların ilgiye davet davranışına olumlu karşılık verir. Dişi kurt ve yavruları arasındaki yoğun etkileşim insan eliyle sona erdikten sonra kurguda bir daha yer almaz. Bu durum hikâyedeki yavru kurtların ilgiye davet durumunu sınırlandırarak onların ilerleyen süreçte özellikle annelerine olan duygusal bağlılıklarını gösterecek olan “korkunca onun yanına koşmak, yabancı bir nesneye anneyi görebildiği sürece ilgi göstermek” (Öber, 2007: 82) gibi davranışları sergilemekten mahrum bırakır.

3. 7. Grupla Birlikte Hareket/Taklit Davranışı

Memeli hayvanların gruba uyum sağlamaları, birlikte hareket etme/taklit davranışı olarak tanımlanıp “aynı şeyleri yapan iki veya daha fazla sayıdaki hayvanın davranışı” (Öber, 2007: 84) şeklinde ifade edilir. Memeli hayvanlardan olan kurtlar da “son derece organize

sürüler hâlinde yaşarlar, çok daha büyük hayvanları öldürmek için birlikte avlanırlar” (Canlılar Kitabı, 2019: 250). Kurtların meydana getirdikleri sürülerde birbirlerini taklit etmeleri onlar için aynı zamanda bir uyarı durumu oluşturup düşmandan kaçınmada ve korunmada önem kazanmaktadır. Grupla birlikte hareket/taklit davranışı fiktif âlemde Kökserek’in eşi olan beyaz dişi kurdun ölümünden sonra katıldığı sürüdeki diğer erkek kurdu öldürüp sürünün lideri konumuna gelmesinden sonra ön plana çıkar. Kökserek ile birlikte dokuz kurttan oluşan sürüdeki diğer kurtlar liderleri ile hareket edip onu taklit ederek hem düşmana karşı kendilerini savunurlar hem de avlanıp iyi beslenerek dayanıklılık kazanırlar.

“Kalan sürünün münakaşasız tek başkanı Kökserek oldu. İz takip edip yavılımdaki at sürüsünü buldular. Bu sefer “meşhur dokuz kurt” diye adları çıktı. At bakıcılarını gece gündüz nöbet bekletip o halde de nefes aldırılmayıp tayları yemeğe devam ettiler. Arkasında yürüyen sürüsünün açlık gördüğü yok. Hepsinin de sırtı semirip, hepsi de kuduruklaşıp iyi yürümeye başladı. Hepsisi de Kökserek gibi korkusuz. O ne yaparsa, onlar da onu yapıyorlar. Arada sırada at sürüsünü bırakıp civardaki avulları da çarpıyorlar. Dokuzunun dolaştığı yer sanki sel basmış veya düşman girmiş gibi oluyor. At ve sığır gibi büyükbaş hayvanlar bir öğünde bitip yok olmaktadır.” (Avezov, 1997: 46)

Kökserek, sürüdeki kurtlara liderlik yapar ve diğer sekiz kurt onunla birlikte hareket edip özellikle avlanmada, beslenmede onu taklit eder. “Pek çok hayvan bilmeleri ve yapmaları gereken şeyleri öğrenme dürtüsüne sahiptir” (De Waal, 2021: 41) ki Kökserek’in de sürüsüne birlikte hareket etme/taklit davranışını öğretmesi sürünün daha iyi besin tüketmesini, daha az korkmasını, sağlıklı olmalarını ve avcılık konusunda ileri seviyeye gelmesini sağlar. Kökserek sürüsündeki birlikte hareket etme/taklit davranışının gelişip ilerlemesi adına sürüde avlanmada yavaş kalan, kendisini takip edemeyen yaşlı dişileri ve yavruları boğup öldürmekten de imtina etmez.

3. 8. Sosyal Davranış

Aralarında iş bölümü yaparak bir arada yaşayan hayvanların gerçekleştirdikleri bu davranış, sosyal davranış olarak ifade edilir. Bu davranış tipinde ön plana çıkan “grup halinde yaşayan canlıların üstlendikleri görevler” (Öber, 2007: 84) olup kurtlarda sosyal hayatı sürüler temsil eder. Bunlar farklı sayıda hayvandan meydana gelmekte olup iş bölümünü farklı noktalarda devam ettirmektedir. Hayvanların bölgesini ve ailesini koruma, yuvayı yapma, yavrulara bakma gibi faaliyetlerde dramatik şekilde iş bölümü yaptıklarını gözlemlemek mümkündür. Ancak bu davranışlar aile hayatı için önemlidir. Fiktif âlemde Kökserek, aile hayatını beyaz dişi kurt ile geçirdiği zamanlarda yaşar. Özellikle dişi kurdun hamilelik ve doğumdan sonraki süreçlerinde hem onun için hem de Kökserek için sosyal davranış ağırlık kazanır. Beyaz dişi kurdun doğum yapmaya yakın Karaadır’ın dışındaki ıssız bölgede eski bir in bulması, hamileliğini ve doğumunu burada gerçekleştirmesi; yine Kökserek’in beyaz dişi kurtla beraber bu inde yaşaması, dişi kurt inde beklerken onun avlanıp ona yiyecek taşıması, dişi kurt doğum yaptıktan sonra da ona yiyecek taşımaya devam etmesi, yavrularını yalayıp koklaması ve onlarla birlikte yatması erişkin kurtların yavrularını çevre koşullarına ve düşmana karşı korumak adına yaptıkları sosyal davranışlara örnektir. Kökserek ile dişi kurt anne ve baba olarak bir aile meydana getirerek yavruları öldürülene kadar bu sosyal birimi birlikte yürütür. Bu iki kurdun iş bölümü, gıda paylaşımı, yavruların bakımı, hâkimiyet hıyerarsileri gibi organizasyona dayalı sosyal davranışları göz önüne alındığında “hayvan ahlakının detaylarına giden kapıyı açarak” (Bekoff, 2020: 131) bir anlamda onların sözsüz kurallarını ortaya koyar.

3. 9. Gözlem/İnceleme Davranışı

Hayvanların dış dünyadaki uyaranlara karşı görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma duyularına dayalı olan hareketler, gözlem/inceleme davranışının kapsamı içerisinde. Hayvanların çevrelerini algılama yetenekleri, adaptasyon olayını da en üst seviyeye taşır. Kurtlar, avlanmak için araştırma yaparken en fazla gözlerini ve kulaklarını kullanırlar. Özellikle sürünün lideri için oldukça önem teşkil eden bu davranışı diğerleri de taklit eder. Ancak dişi, yaşlı ve yavru kurtlar için “çevresel kaynaklı bireysel farklılıkların olabileceği” (Wilson, 2019: 111) durumu da göz önünde bulundurulmalıdır. Fiktif âlemde Kökserek, beyaz dişi kurdu

yanına eş olarak alıp onunla bir grup olduktan sonra beslenme davranışını beraber gerçekleştirdikleri avlanma faaliyetleri ile sağlar. Avlanma faaliyetine geçmeden önce özellikle her iki kurdun “biyolojik olarak kendi ihtiyaçlarına göre algıda ayrımı bandına sahip olmaları” (Bencan, 2010: 146) ve çevrelerini algılamak adına gözlerini kullanmaları ön plandadır.

“Her avulun karşısında onların çıkıp geldikleri gözetleme tepeleri, gizlenerek geldikleri vadiler ve çataklar var. Gözetlemek için vakit seçmiyorlar: Sabah, öğlen, gece... Fark etmiyor. Her gün dişe dokunur bir yem alıyorlar. Geldiklerinde, “Şu tepe tarafından, şu sazlıktan, şu akasyalı vadiden geliyorlar.” derlerse tıpkı söyledikleri gibi oralardan çıkıyorlar. Bunların altını üstüne getirdikleri avullar, hayvanlarını kendi başına bırakmayıp, gözden uzaklaştırmayıp, uzaklara götürmeyip koruyorlar. Fakat ne yapsalar da gece veya gündüz bir kere onları üzmeden bırakmıyorlar. Kökserek, sanki ona rastlamışçasına hazır oluyor.” (Avezov, 1997: 40)

Gözlem/inceleme davranışı, Kökserek’in beyaz dişi kurdun ölümünden sonra dâhil olduğu sürü içerisinde yine avlanma faaliyetleri içerisinde kendini gösterir. Onun sürüye katılmasıyla birlikte gözlem/inceleme davranışı ön plana çıkar. Onun bu davranışını takip eden ve buna adapte olan sürü bölümleri ac kalmaz. Kökserek gözlem/inceleme davranışını gerçekleştirirken hem kendisinin hem de sürüdeki diğer kurtların beslenebilmesi için tıpkı dişi kurt ile yaptığı gibi öncelikle gözlerini kullanır. Hem avlamak istediği hayvanı hem de eğer varsa o hayvanın başındaki çobanı ya da sahibini gözetleyerek avını yakalamak için en uygun zamanı kollar. Bazen olumsuz hava koşullarından da yararlanarak koyun ya da at sürülerini takip eder ve onlara saldırır. Başta Kökserek daha sonra onu takip eden sürüsü için gözlem/inceleme davranışı dramatik şekilde açığa çıkar.

“Borali bir günde fırtınaya kapılıp gelmekte olan koyun sürüsüne dalıp her biri kendi bildiğine göre bölüp bölüp götürüp, bir hayli koyunu yaralayıp, yiyip parçaladılar. Kökserek katıldığından beri ilk sefer buydu. Kendi başlarına sürüye daldıklarından, her biri kendi başına, boğuşmadan ve dalaşmadan yiyeceklerini beraberce vediler. (...) Bozkırda, sarı tepenin üstünde bağrışıp, ulum ulum uluyup, batı tarafta dumanı çıkıp belli belirsiz görünmekte olan avula doğru yöneldiler. İnsanların evlerine döndükleri sırada avula geri dönmekte olan iki-üç ata yetişip saldırdılar.” (Avezov, 1997: 44-45)

Koyunlar “savunmasız, korkak, gürültüden korkan canlılar” (Seyidoğlu vd., 2021: 130) olup tüm aktivitelerini sürü içerisinde gerçekleştirirler. Özellikle otlama için geniş alanlara yayıldıkları anlarda kötü hava koşullarının da etkisiyle karşılara çıkan kurt sürüsünün avı olabilirler. Atlar ise nadiren saldırgan davranış sergileyen bir hayvandır. Tehlikeden kaçma eğilimi olan atlar “genelde korku durumlarında hareketsiz kalırlar ya da panik bir şekilde hareket ederler” (Seyidoğlu vd., 2021: 156). Atların en büyük dezavantajı görsel algılarındaki belirsizliktir. Kökserek’i takip ederek gözlem/inceleme davranışını uygulamaya koyan sürü birlikte hareket ederek koyun ve at sürüsünü yakalar. Avlarına gizlice yaklaşarak mekânı gözleyen, olumsuz hava koşullarını onları avlamak için lehine çeviren kurtlar, hem koyunları hem de atları büyük ve güçlü pençeleri ile etkisiz hâle getirir.

Sonuç

Davranış, canlıların kendi yapısından ileri gelen ya da dış dünyadaki olaylara karşı sergilediği tepkilerin tamamını kapsar. Davranış bilimi ise canlıların davranışlarının izah edilmesini sağlayan bir bilim dalı olarak ortaya çıkar. Hayvanlar ile ilgili davranış bilimi çalışmaları İlkçağ Yunan filozofu Aristoteles ile başlamış olup kapsamlı araştırmaların gelişimi ise 20. yüzyılın başını bulur. Hayvan davranışları ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar davranışların nedenlerini ve biyolojik işlevlerini inceler. Hayvanların dış dünyaya nasıl bir cevap/tepki verdiği, davranış çalışmaları adına incelenmesi ve en çok dikkat edilmesi gereken konudur. Çalışmalar çerçevesinde dramatik şekilde açığa çıkan ve bir harekete neden olması beklenen çevresel değişimlerin analizi, hayvan davranış çalışmaları adına önem teşkil eder. Hayvanların hayatını devam ettirmek ve hayata uyum sağlamak için sergiledikleri davranışlar, adaptif davranışlar olarak adlandırılır. Beslenme davranışı, sığınma davranışı, mücadele davranışı, üreme davranışı, dikkat/sorumluluk davranışı, ilgiye davet davranışı, grupla birlikte

hareket/taklit davranışı, sosyal davranış ve gözlem/inceleme davranışı, adaptif davranışların genel tipleridir.

Muhtar Avezov, araştırmacı ve bilim adamı kişiliğinin yanında hikâve, roman, pives ve çeviri gibi farklı edebî türlerde eserler ortaya koyan 20. yüzyıl çağdaş Kazak edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. Yazarın hikâve türünde kaleme aldığı eserlerden biri de 1929 yılında yayımlanan *Kökserek*'tir. Avezov'un bu hikâyesini farklı kılan şey, Kazak bozkırında Kazak insanlarından ziyade hayvanlara yer vermesi ve Kazak coğrafyasında sıkça karşılaşılan başta kurt olmak üzere at, koyun, tavşan, kır sığırcı gibi hayvanları fiktif âleme taşımasıdır. Mekânın Kazakistan'da dağlardan, ovalardan, platolardan müteşekkil bir yerleşim yeri olan Karaadır seçildiği hikâyede, kurgu bu yeryüzü şekillerine sahip coğrafyada bulunan hayvanların özellikle de kurtların davranışları üzerinedir.

Hayvan davranışlarını anlamak öncelikle hayvanın fizyolojik ve anatomik özellikleriyle davranışlarının nasıl bütünleştiğini öğrenmeyi gerektirir. Hayvanların kendilerine özgü dünyalarında çeşitli davranış kalıplarını, gelişimlerini, sosyal hayatlarını, beslenme alışkanlıklarını ve daha birçok davranış özelliklerini incelemek, gözlemlemek bilim adamlarının en büyük hedeflerinden biridir. Muhtar Avezov da bilim adamı ve araştırmacı kimliğinin etkisiyle hikâyesini hayvanların hayatta kalmak ve uyum sağlamak adına sergiledikleri adaptif davranışlardan yararlanarak inşa eder ve hayvanların doğa ile insan arasındaki etkileşimini çarpıcı bir şekilde kurguya yedirerek hikâyeciliği açısından zirve sayılabilecek bir eser ortaya koyar.

Kaynakça

- Aristoteles (2021). *Hayvanların Hareketleri Üzerine* (Çev. Furkan Akderim). İstanbul: Say Yayınları.
- Arslan F., İşler, İ. (2021). "Elveda Gülsarı" ve "Dişi Kurdun Rüyalari"nda 1917 Ekim Devrimi'nin Olumsuz Yansımaları. *Prof. Dr. Pervin Çapan Armağanı* (Ed. Nagehan Uçan Ege-Nilüfer Tanç). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları. s. 328-339.
- Avezov, M. (1997). *Seçilmiş Hikâyeler* (Haz. Ferhat Tamir-Halil Arıcan). Ankara: Türksoy Yayınları.
- Bekoff, M. (2020). *Hayvanların Duyusal Dünyası* (Çev. Asude Taçyıldız İpekçioğlu). İstanbul: Beyaz Baykuş Yayınları.
- Bencan, N. (2010). *Düşünen Hayvan*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Bozdoğan, Ö. (2012). *Fizyoloji*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Breed, M. D., Moore, J. (2015). *Hayvan Davranışı* (Çev. Nusret Ayyıldız). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- C. Llyod Morgan. Wikipedia (2022). https://en.wikipedia.org/wiki/C._Lloyd_Morgan.
- Cınar, A. A. (1997). Muhtar Avezov ve Sanatının Kaynağı. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, s. 11-19.
- De Waal, F. (2021). *Hayvanların Ne Kadar Zeki Olduğunu Anlayacak Kadar Zeki miyiz?* (Çev. Ahmet Burak Kaya). İstanbul: Metis Yayınları.
- Darwin, C. (2021). *İnsanda ve Hayvanda Duyguların İfade Edilmesi* (Çev. Bahar Kılıç). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Gould, J. L., Grant Gould, C. (2001). *Hayvan Zihni* (Çev. Deniz Yurtören). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Kara, A., Jumekenova, D. (2018). Türkiye ile Kazakistan'daki Yer Adlarının Cıkış Tarihi Özelliklerinin Bazı Meseleleri (Karşılaştırmalı İnceleme). *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi* 2(1), s. 1-8.

Kolcu, A. İ. (2006). *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, C. I. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Maclaine, J. (2020). *Kurtlar* (Çev. Zeynep Çanakcı). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

“Muhtar Avezov” (2020). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Ek-1, s. 140-142.

Musakulov, A. (1997). Muhtar Avezov'la İlgili Hatıraların İlmi Çalışmalar İçin Önemi (Çev. Banu Muhyeva). *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, s. 65-69.

Öber, A. (2007). *Hayvan Davranışları Temel Öğeler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Panksepp, J., Biven, L. (2021). *Zihnin Arkeolojisi* (Çev. Çiğdem Çalkılıç Taylor). İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Seyidoğlu, N., vd. (2021). *Hayvan Davranışları*. Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.

Şahin, Y. (2000). *Hayvan Sistematiği*. Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.

Todes, D. (2008). *Ivan Pavlov-Hayvan Makinesini Araştırırken* (Çev. Ebru Kılıç). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Tübitak (2011). *Hayvanlar* (Çev. Zeynep Gürsoy). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Tübitak (2019). *Canlılar Kitabı Yervüzündeki Yaşamın Görsel Ansiklopedisi* (Çev. Seçil Karahisar Turan). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.

Wilson, D. S. (2019). *Herkes İçin Evrim* (Çev. Gürol Koca). İstanbul: Metis Yayınları.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.